

منوچهر طیارب

عکس: انعقش بندی، منوچهر طیارب

زاکر کس کا ہوارہ تمدنی کہن

انتشارات کتاب خورشید

زاگرس گاهواره تمدنی کهن

منوچهر طیب

عکس: اسعد نقشبندی، منوچهر طیب

بازبینی نهایی: جعفر رائی نهرانی • طراحی و اجرا: جواد حلیمی، الناز اسحقی • خط نستعلیق/ هادی لباف
تهیه نسخه/ اسعد، صرقی • ویرایش عکس/ سیاوش نقشبندی • لیتوگرافی/ فرآیند گویا
ناظر چاپ/ منوچهر طیب • چاپ/ انتشار: رنگ پنجم • صحافی/ علی • شمارگان/ ۲۰۰۰ نسخه
چاپ اول دوره: ۱۳۹۴ • شماره جلد دوم: ۴-۶۳-۷۰۸۱-۹۶۴-۹۷۸ • شایک دوره: ۳-۶۰-۷۰۸۱-۹۶۴-۹۷۸

مجوز نشر: وزارت ارشاد، شماره ۱۳۱۳۵۳۹ به تاریخ ۱۳۹۳/۱۱/۲۰

کتاب خورشید: تهران، ۱۱/۶۳۱۰، سفایاد، خیابان سیزدهم، پلاک ۵۲، واحد ۱

تلفن: ۸۸۷۲۲۲۲۴ • رزنگار: ۸۸۷۲۱۰۹۹

www.ketab-e-khorshid.com • info@ketab-e-khorshid.com

با همکاری: انتشارات فرهنگسرای میردشتی

www.fmirdashti.com

info@fmirdashti.com

کلیه حقوق این اثر متعلق به انتشارات کتاب خورشید است و هرگونه استفاده بازرگانی، ضبط و تکثیر تمامی یا بخشی از آن بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است.

سرشناسه	طیب، منوچهر، ۱۳۱۶ -	موضوع	سفرنامه‌های ایرانی - قرن ۱۴
عنوان و نام پدیدآور	سفر در ایران (۳) زاگرس گاهواره تمدنی کهن / منوچهر طیب	موضوع	هنر ایرانی - تاریخ
	عکس: اسعد نقشبندی، منوچهر طیب	موضوع	ایران - تاریخ
	سروراستار: زهرا تعمیدی	موضوع	ایران - سیر و سیاحت - قرن ۱۴
مشخصات نشر	تهران: کتاب خورشید، ۱۳۹۳.	موضوع	ایران - سیر و سیاحت
مشخصات ظاهری	۱۸۰ صفحه: مصور (رنگی)؛ نقشه، عکس، ۲۱/۵ × ۱۹ سانتی‌متر.	شناسه افزوده	نقشبندی، اسعد، عکاس.
فروست	سفر در ایران؛ جلد ۳.	شناسه افزوده	تعمیدی، زهرا، سروراستار.
شایک	ج (۳): ۴-۶۳-۷۰۸۱-۹۶۴-۹۷۸	شناسه افزوده	سفر در ایران؛ جلد ۳.
	(دوره): ۳-۶۰-۷۰۸۱-۹۶۴-۹۷۸	رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳: ج ۳، ۷۰۸۱/ط ۹۵۵/۸۴۴۰۴۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا.	رده‌بندی دیویی	۹۵۵/۸۴۴۰۴۲
یادداشت	نمایه.	شماره کتاب‌شناسی ملی	۳۷۰۹۶۶۷

یادداشت ناشر

شکل‌گیری مجموعه سفر در ایران، با دست‌نوشته‌های منوچهر طیب، مستندساز برجسته ایرانی، از چهارده سال پیش آغاز شد و با پشتوانه پنجاه سال به‌نر و شهرت، در قالب چهار کتاب به سرانجام رسید. در نگارش این چهار کتاب، قلم همچون دوربین فیلم‌برداری، به خلق تصاویر پرداخته است و تلاش ما هم بر این بود تا در ویرایش متن فارسی و همچنین ترجمه به زبان انگلیسی این ویژگی نثر حفظ شود. این مجموعه با عنوان‌های: ۱- دریای پارس ۲- همراه ۳- تنهایی کویر ۳- زاگرس گاهواره تمدنی کهن ۴- البرز زادگاه فرهنگی به قدمت تاریخ، انتشار یافته و گستره آن مرزهای جغرافیای فرهنگی ایران از پیش از تاریخ تا به امروز است.

زاگرس گاهواره تمدنی کهن سومین اثر این مجموعه است که از درایت‌هایی شیرین و مستند، با عکس‌هایی زیبا و گویا، و نقشه راه، چشم‌انداز تازه‌ای می‌گشاید به تاریخ، علم، آداب و رسوم و فرهنگ مردم این سرزمین.

اکنون امیدوار هستیم که چاپ و انتشار این کتاب‌ها به زبان فارسی و همچنین انتشار هر چهار کتاب به زبان انگلیسی همراه با نسخه‌ای از فیلم مستند هر کتاب، آن اتفاقی باشد که آقای طیب و گروه همکاران کتاب خورشید انتظارش را داشتند.

مجموعه سفر در ایران تقدیم می‌شود به فرزندان ایران.

فهرست

- پیشگفتار ۹
و اما جغرافیای زاگرس ۱۱

سفر اول

- ۱- به سوی خرم‌آباد (تهران، خرم‌آباد) ۱۵
۲- قلعه فلک‌الافلاک (خرم‌آباد) ۲۲
۳- مفرغ‌ها (خرم‌آباد) ۲۵
۴- به همراه «بارون» در راه خرم‌آباد (خرم‌آباد) ۲۸

سفر دوم

- ۱- به سوی بیشاپور (شیراز، کازرون) ۳۵
۲- دنیای عیلام (شیراز) ۴۰
۳- گوردخمه داو دختر (شیراز، یاسوج) ۴۸
۴- تنگ سروک (یاسوج) ۵۱

سفر سوم

- ۱- به سوی تخت سلیمان (تهران، قزوین، زنجان) ۵۹
۲- زیویه (تکاب، کردستان) ۶۹
۳- در راه اورامان تخت (کردستان) ۸۴
۴- بیستون (کرمانشاه) ۹۳
۵- غار خر (کرمانشاه) ۱۰۴
۶- طاق بستان (کرمانشاه) ۱۰۹

سفر چهارم

- ۱- روستای سنگ تراشان (خرم آباد) ۱۲۱
- ۲- غار میرملاس (خرم آباد) ۱۲۹
- ۳- انسان غارنشین (خرم آباد) ۱۳۳
- ۴- غار کوگان (خرم آباد) ۱۳۷

سفر پنجم

- ۱- در راه شوشتر (شوشتر) ۱۴۵
- ۲- ایزده (ایذه) ۱۵۶

سفر ششم

- کهنه راهها و پل ها (خرم آباد، پل دختر، معمولان) ۱۶۵

سفر هفتم

- سرزمین گمشده (پل دختر) ۱۶۹

فهرست منابع ۱۷۴

فهرست نام جای ها ۱۷۵

فهرست نام اشخاص ۱۷۷

فهرست تصویرها ۱۷۸

پیشگفتار

سفر به رشته کوه‌های زاگرس علاوه بر دیدن کوه‌های سر به فلک کشیده، دره‌های سرسبز، رودخانه‌های پرآب و آبشارهای بلند و آثار فراوانی از تمدن‌های کهن و انسان‌های گوناگون، مساوی است با سختی راه، عرق‌ریزان، گرسنگی، خستگی و سرگردانی.

باور کنید روزی ده تا دوازده ساعت پیاده‌روی در دره‌ها در امتداد کوهستان‌های زاگرس برای رسیدن به غاری و دیدن نقشی یا سنگ‌نبشته‌ای و سنگ‌نگاره یا بنایی قدیمی، انسان را از پای درمی‌آورد، به‌خصوص اگر هوا گرم و مرطوب هم باشد و راه و بیراهه سنگلاخ و از بخت بد قیافه‌چندش‌آور مار جعفر قرمز رنگی هم یکهو سر راحت سبز شود، که البته پس از مدتی به همه اینها عادت می‌کنی و بی‌توجه به مار و مور به راحت ادامه می‌دهی.

و اما زاگرس کجاست، برای ما چه اهمیتی دارد و ما در آن به دنبال چه می‌گردیم؟ البته «ما» که می‌گوییم، غرضم گروهی است که مرا برای تهیه فیلم مستندی درباره‌ی زاگرس در غرب خاک ایران همراهی می‌کنند:

ارسطو مداحی گیوی از اردبیل، جلال حسینی از خرم‌آباد، اسعد و سیاوش نقشبندی، پسر از سندج و تهران، امین پیل‌آرام تهرانی که با موهای بیش از حد بلندش هیتی همچون انسان‌های اولیه و غارنشین دارد و به زبان تازیان که مرتب با موبایلش عکس می‌گیرد و اسم‌اس می‌فرستد و با صدای بلند موقعیت خود و جغرافیای محل را به موبایل دیگر می‌فرستد تا بعداً به هنگام وارد کردن آن اطلاعات گران‌بها به لپ‌تاپ ارسطو آن را به هزار و یک جور ویروس آلوده کند و صدای او را رد کند، و علی‌آقایی که اخیراً عاشق دخترخاله‌ای شده، که مرتب از راه دور برایش پیام‌های دوستی می‌فرستد و به قول ارسطو برای به هم انداختن این پسر کم‌رو و بی‌تجربه، تور دیجیتالی‌اش را از تهران تا دورترین نقاط این کوهستان پهن کرده است و عطا حسن‌پور سگوند باستان‌شناس خرم‌آبادی ما که همه‌ی سوراخ‌سنبه‌های این دیوار سنگی را مثل کف دستش می‌شناسد و پنج شش نفر دیگر از راهنمای محلی و صخره‌نورد گرفته تا رانندگانی که با ما در این گرسنگی و خستگی فرهنگی و به‌علاوه درد قوزک پا و خراش برداشتن کف دست‌ها همراه شده‌اند. به قول دوستان و آشنایان و خانواده که نگران حال ما هستند «خدا عاقبت همه‌ی ما را به خیر کند».

و اما جغرافیای زاگرس

قبل از اینکه به ماجرای سفرهای دور و درازمان در کوهستان‌های زاگرس بپردازم، بد نیست با هم از روی نقشه نظری به موقعیت جغرافیایی این رشته‌کوه‌ها بیندازیم، که نتیجه حرکات کوه‌های اواخر دوران سوم زمین‌شناسی است. رشته‌کوه‌های زاگرس با مجموعه‌ای از پستی و بلندی‌های منظم به‌ویژه در نوار عظیم از کوه‌های آذربایجان در شمال غرب ایران آغاز می‌شود و به طرف جنوب و جنوب شرقی تا تنگه هرمز ادامه پیدا می‌کند. این رشته‌کوه‌ها با جلگه‌های وسیع و دشت‌های پهناوری چون جلگه کرمانشاه در غرب جلگه شیراز در جنوب از هم جدا شده و به قسمت‌های زاگرس شمالی، مرکزی و جنوبی تقسیم می‌شود. زاگرس مرکزی از قله‌های بلند بسیاری تشکیل یافته که بیش از سه‌هزار متر ارتفاع دارند و در بیشتر روزهای سال پوشیده از برف‌اند. بیشتر کوهستان‌های زاگرس پوشیده از جنگل‌های بلوط و نارون بوده، دامنه آنها چراگاه‌های وسیع و محل ییلاق ایلات و عشایر گرد، لر و بختیاری است. بلندترین نقطه زاگرس، زردکوه بختیاری، با ۴۵۴۷ متر ارتفاع، در فاصله لرستان تا جلگه‌های شیراز واقع است. می‌گویند: «کوه‌های زاگرس نتیجه فعل و انفعالاتی است که از اواسط دوران سوم زمین‌شناسی در منطقه وسیعی که در زیر

دریای عظیم تتیس^۱ قرار داشت صورت گرفت؛ دریای تتیس از اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه تا اقیانوس هند و اقیانوس کبیر را در زیر یک مستطیل فرضی در بر می گرفت که مناطق آسیای صغیر و ایران و افغانستان و آسیای مرکزی بخشی از آن بودند. این فعل و انفعالات در بقیه دوران سیم و تمام دوران چهارم زمین شناسی همچنان ادامه یافته و نتیجه آتشفشانی های عظیم و حرکات کوهزایی وسیع این دوران تولد دره های عمیق و ایجاد رشته کوه های مرتفع توروس، آنتی توروس، آراغات، زاگرس، قفقاز، سهند و سراسر را ایجاد فلات های متعددی چون ارمنستان و گودال های وان و ارومیه است.^۲

راستی تا یادم نرفته این را هم بگویم که به نظر پروفیسور مینورسکی^۳ محقق روس، «زاگرس» کلمه ای یونانی است که کوه های زاگرس البته شاید مردم این ناحیه این موضوع را ندانند.^۴

1. Tethys

۲. تابانی، وحدت قومی کرد و ماد: منشأ، نژاد و تاریخ تمدن کردستان، ص ۳۱.

3. Vladimir Fedorovich Minorsky

۴. همان، پانویس ص ۳۸.